

bok recensioner

Om sjukhuset och dess struktur — av en utanför och en innanför

THORBJÖRN AKSELSEN:

Det tause sykehuset

Universitetsforlaget Oslo, 151 s

EIVIND OSE:

Virkninger av strukturendringer i psykiatriske sykehus

Universitetsforlaget Oslo, 250 s
Nkr 74: 50

Två böcker om sjukhusets struktur och funktion har nyligen utkommit på det norska Universitetsforlaget.

Roligast att läsa är *Det tause sykehuset* av Thorbjørn Akselsen. Det är ett försök till sociologisk analys av verksamheten på ett kroppssjukhus, baserad på litteraturstudier och en tids vistelse som "deltagande observatör" på en kardiologisk avdelning.

Ett par kapitel innehåller en mer systematisk redovisning av empiriska resultat främst av kontaktmönstret på sjukhusavdelningen. Intressanta data förmedlas om frekvensen av kontakter mellan patienter och personal, om patienternas förväntningar på personalen och vice versa. Några exempel: Genomsnittstiden för direktkontakt mellan patienter och personal var 54 minuter på en tiotimmarsdag. Cirka 50% av kontakttiden bestod i att persona-

len ställde frågor till patienterna, cirka 20% i att patienterna svarade på frågorna. Endast 7% av den totala kontakttiden registrerades som "expressiva kontakter" dvs att patienter eller personal gav uttryck för känslor.

Till sin huvudsakliga karaktär är boken emellertid en slags socialantropologisk rapport med drag av kåserande reseskildringar och med suveräna generaliseringar. När det är som bäst glimrar det till av tänkvärda iakttagelser och associationer. Så tex när författaren frågar sig om inte sjukhuset hos oss fyller något av samma funktion som lyxbegravningarna i USA, där man genom att klä upp de döda försöker tränga bort döden som fenomen.

Sykehuset kan synes å vaere en strålende fasade av teknikk og heroisk kjempende personell, slik at vi alle føler oss beroligende fjernet fra vår tillvaerelses kjensgerner og dens endelikt, døden.

När den åter är som sämst — och det är den inte så sällan — bindes reflektionen av mekaniskt ideologiska vinklingar. Sjukhuset skildras som en institution för repressiv tolerans, präglad av sin religiösa, militära och borgerliga historia. Perspektivet domineras hela tiden av att det är en Institution som skildras. Det finns några naiva och tafatta försök att ta fast de särskilda problem som hjärtpatienterna representerar, men annars är den kliniska verkligheten spöklikt frånvarande. I många avseenden liknar detta sätt att undersöka den ensidighet som den tekniskt inriktade medicinen med rätta beskylls för: Man utgår från att vissa fel är av intresse, dessa registreras vid minsta misstanke, the rest is silence. Samma ensidiga perspektiv kan också förklara fokuseringen på enbart kritisk belysning; och som medfört ett utelämnande av

de snabba förändringar som är på gång i sjukhusets sociala klimat, med början inom den psykiatriska vården.

Mer gedigen läsning erbjuder Eivind Oses *Virkninger av strukturendringer i psykiatriske sykehus*, en ingående beskrivning av förändringar vårdmetoder, samarbets- och beslutsprocesser och lokalmässig utformning av två norska psykiatriska sjukhus. Bokens värde ligger inte minst i detaljrikedomen. Där finns fantastiska fotografiska sammanställningar av samma vårdavdelning 1930 respektive 1970. Där finns en ingående lärorik skildring av hur Nils Retterstøl genom en beslutsam ledning tvingade fram de resurser som var nödvändiga för önskvärda förändringar av en nedsliten psykiatrisk verksamhet. Där finns intressanta resultat från enkätundersökningar bland patienter och personal, hur de upplevt omstruktureringen. Här är boken av värde inte minst som referenslitteratur för den som i andra sammanhang vill göra motsvarande attitydundersökningar, tex om hur patienter respektive personal ser på förekomsten av vita rockar, på införandet av Du-reformen etc (i stort sett fanns en positiv attityd till båda dessa reformer, intressant nog mer uttalad hos patienterna än hos personalen).

Invändningar jag har mot denna bok är rakt motsatta invändningarna mot Akselsens rapport. Hos Ose finns alltför litet av styrande och övergripande teori och man snart sagt drunknar i mängden av empiriska data. Där Akselsen kan påminna om en negativistisk utanförstående teaterrecensent, är Ose den ständigt lika entusiastiske aktören, för vilken snart sagt alla förställningens detaljer varit underbart lyckade.

Sjukhusets och sjukvårdens struktur och förändringar i denna struktur är fenomen som förvisso är alltför litet studerade med hänsyn till sin betydelse. Den stora svårigheten är att få till stånd en kompetent forskning. Det gäller här att förmå en god sociologisk och socialpsykologisk metodik med tillräcklig erfarenhet av de områden som skall undersökas.

Det är uppgifter som ropar efter socialmedicinskt skolade vetenskapare.

Claes-Göran Westrin

En analys av psykopatibegreppet

AXEL LARSEN:

Psykopatibegrebet

Munksgaard, Köpenhamn 119 s, Dkr 42: 50

De kraftfulla försök som gjorts i Sverige att avskaffa termen psykopati, bl a av Kinberg (1945) och Gerle (1960), har utgjort försök att skapa mer preciserad diagnostik och förbättrad klinisk uppfattning av patienter med sådana beteendestörningar som ej kan förklaras av psykos, neuros eller psykisk utvecklingsstörning. Idag existerar emellertid dolt, fortfarande ett "skamset" bruk av termen psykopati inofficiellt inbördes mellan olika vårdnadshavare. En vag och oprecis användning har ytterligare bidragit till att ge termen psykopati karaktär av invektiv och på så sätt indirekt medfört att vissa patienter, kanske särskilt de till psykiatrisk vård dömda, erhållit betydligt sämre omhändertagande än andra. Presentationen av termen psykopati i de psykiatriska textböc-

ker som oftast i Sverige anknyter helt till tysk tradition (Schneider), är ej sällan diffusa, föga uttömmande och kan ej sällan bäst beskrivas som kringgående. Redogörelse för de deskriptiva systematiseringar som företagits främst i USA med klinisk förankring (av Cleckley) eller med sociologisk utgångspunkt (av Gough) saknas. Detta är en stor brist emedan dessa systematiseringar gjort det möjligt att ge psykopatibegreppet en mer "naturlig" förankring genom förening av deskriptiva beteendebeskrivningar och skattningsförfaranden med resultat av psykofysiologiska undersökningar. En presentation och analys av psykopatibegreppet är därför mycket värdefull. Axel Larsens bok *Psykopatibegrebet* (Munksgaard, Köpenhamn, 1975) fyller ett stort behov. Larsen presenterar Cleckleys kliniska psykopatiprofil. Han redogör för skillnaden mellan psykopati, neuros och karaktärneuros i anslutning till de psykoanalytiska tankegångar som i Skandinavien presenterats av Vagngaard. Han har ett kapitel om psykodynamiska psykopatiteorier, redogör för flera typologier, ej blott de mest kända: de av Kretschmer och Schneider, samt ger i anslutning här till en kortfattad värdering av det typologiska betraktelsesättet. I en övergripande kritik karakteriserar Larsen det typologiska systemet såsom mer eller mindre uttalat platoniskt och därmed metafysiskt — idealtypen är ju en abstraktion. Författaren ger en god uppfattning om det mycket svaga empiriska underlag som finnes för genetiska förklaringar till psykopatiskt beteende. Redogörelse lämnas för den bästa undersökningen härom som gjorts på senare år, nämligen Schulzinger (1970) byggd på 5 000 adoptanter och innefattande genomgång av samtliga psykiatriska sjukhusjournaler rörande ej blott samtliga

adoptanter utan även de biologiska släktingar till dem som vårdats psykiatriskt. Trots utgångsmaterialets storlek understiger antalet vårdade för vad som skattats som psykopati 50, vilket visar svårigheten att empiriskt belägga genetiska teorier kring ett kliniskt fenomenologiskt psykopatibegrepp. Schulzinger anser emellertid sig kunna stödja en genetisk hypotes till vilket Larsen ställer sig tveksam. Skälen till denna tveksamhet berörs dock helt ytligt och borde kanske ha presenterats mer utförligt, särskilt som övriga, tämligen utförligt presenterade genetiska undersökningar har så stora metodologiska brister att resultaten från dem är tämligen ointressanta.

Författarens teoretiska granskning utgår från flera motivations- och beslutsteorier vilka endast delvis kan knytas ihop med det deskriptiva, helt fenomenologiska "psykopatibegreppet". Särskilt här saknar läsaren operationella definitioner liksom redogörelse för senare års psykofysiologiska forskningsresultat.

Larsens framställning är värdefull som kompletterande referens- och lärobok, särskilt mot bakgrund av brist på litteratur inom detta område.

Lars Lidberg

Konstterapi med mångfasetterade möjligheter

EDITH KRAMER:

Bildterapi med barn

Wahlström & Widstrand 248 s

Edith Kramer har under många år arbetat som konstterapeut tillsammans med barn med många skilda emotionella och sociala störningar och handikapp. Hon

kombinerar konstnärlig utbildning och erfarenhet och inlevelseförmåga med djupgående psykoanalytiska kunskaper på ett, som det framstår i hennes bok, mycket fruktbart sätt. Genom sina stora kunskaper om barns personlighetsutveckling och störningar i denna av allvarlig art kan hon för varje barn bedöma och anpassa konstterapi och uttrycksmedlen och uttryckssätten efter hur dessa bidrar till barnets vidare mognad och stärkande av dess identitetskänsla och jagfunktioner. Detta innebär att hon som konstterapeut gör ständiga ställningstaganden och bedömningar av arbetsmetoderna: är strukturlöst kladdande och experimenterande med konstmaterial befrämjande och berikande för barnet och ledande till förmåga till mer form, struktur och sublimering småningom när hämningar släppt eller är det bara uttryck för barnets sköra försvar mot alla impulser och leder till ytterligare kaos för barnet, är stereotyp konst uttryck för ett behov att försvara sig mot inre hotande kaos eller är upprepning uttryck för begynnande organisation och upplevelse av att ha upptäckt text människokroppen och djurkroppar, är stereotyp konst uttryck för konflikter som befinner sig i dödsläge, är konstnärliga uttryck för asociala ideal en början till att fånga upp upplevelser, fantasier och känslor och stanna upp och börja bearbeta identitetsproblematiken eller kommer dessa att bidra till att befästa en asocial identitetskänsla, är aggressiva känslor som uttrycks i konsten ett medel att nå inre kontroller eller kommer det att leda till total destruktivitet att släppa fram dessa känslor? I boken förekommer en mängd sådana frågeställningar och diskussioner som även förekommer i text barnpsykoterapier och miljöterapi. Det känns angeläget att i boken framkommer hur mycket kunskaper som är nöd-

vändiga utöver den konstnärliga utbildningen och inlevelseförmågan i barnets helhetssituation för att verksamheten skall kunna bli så positiv och befrämjande även för på skilda sätt gravt störda barn.

Edith Kramer skiljer mellan psykoterapi med användning av konstmaterial som medel för att uttrycka sig, bearbeta och uppnå personlighetsförändringar och konstterapi med "konstverk" av något slag som mål, där detta också leder till personlighetsutveckling genom de jagstärkande effekter som ansträngningar och uthållighet, överbryggande av svårigheter och inläggning och ev bearbetning av personlig problematik innebär. Detta ställningstagande innebär i det praktiska arbetet att Kramer försöker förstå det omedvetna materialet och barnets intentioner i skapandet och sedan anpassa sitt sätt att svara, stödja non-verbalt, hjälpa barnet uppnå sina intentioner och uttrycka sig symboliskt med sitt budskap i konstverket utan att för barnet göra tolkningar av det omedvetna innehållet. Kramer ser konstterapi som komplement till psykoterapi och text miljöterapi och inte som ersättare för andra terapiformer med större personlighetsförändringar som mål. Flera av de långsiktiga konstterapiprogram som Kramer medverkat i har varit inom ramen för behandlingsinstitutioner för barn med olika störningar. Samtidigt hävdar Kramer att det hon beskriver och diskuterar i sin bok är allmängiltigt och tillämpligt beträffande "normala" barns konstskapande i barnstugeinstitutioner, skolor, fritidsverksamhet och dyl.

Svenska konstnärer som arbetar som bildterapeuter anser att om bildterapeuten har såväl psykoterapeutisk som konstnärlig utbildning och är konstnärligt verksam, bör bildterapi kunna utvidgas till att även innefatta psykoterape-

utiska metoder i grupp (Psykisk hälsa nr 1 1976).

Denna bok ger rikt utbyte för alla med intresse för barns utveckling och som vill finna olika vägar att befrämja deras mognad. Genom de illustrativa exemplen som de teoretiska resonemangen åtföljs av bör innehållet vara tillgängligt även för dem som inte är så väl förtrogna med psykoanalytiska teorier eller med gravt störda barns svårigheter. Den svenska översättningen är mycket välgjord och bidrar till att jag finner boken lätt att tillägna sig. Man saknar ett bra svenskt ord som översättning av engelskans "Art Therapy" — "bildterapi" ger en mer begränsad upplevelse av innebörden än det mer pretentiösa "konstterapi" som dock ger känslan för att det finns och används många uttrycksformer och uttrycksmedel förutom bilden.

Karin Schmidt

Ny påminnelse om ett efter-satt område

At leve med sclerose

Specialpaedagogiske vejledninger

Socialstyrelsen Danmark 26 s, Dkr 4: —

Vad är disseminerad scleros?

Kan man behandla denna sjukdom?

Hur löser man dagliglivets praktiska problem?

Vilka ekonomiska och sociala erbjudanden ställer samhället till buds för sklerospatienter och deras anhöriga?

Vart skall man hänvända sig?

Detta är några av de frågor som besvaras i en broschyr, eller mindre skrift, utgiven av socialstyrelsen i samarbete med Landsforeningen til bekaempelse af dis-

semineret sclerose i Danmark. Disseminerad scleros eller multipel scleros = MS, är en neurologisk sjukdom vars orsak trots en omfattande forskning ännu är ouppklarad. Den drabbar företrädesvis människor i 20–30 års åldern och medför många problem.

Broschyren är ett utmärkt exempel på ett i vår hälso- och sjukvård mycket eftersatt område, nämligen patientinformation. Olika intresseföreningar har därvidlag gjort insatser för att informera sina respektive patientgrupper. Patientinformation bedrivs av socialstyrelsen, eller landstingen är däremot fortfarande mycket sparsamma. Krafttag måste göras för att tillgodose ett mycket stort behov, då inte bara behov av broschyrintinformation utan patientinformation med alla tänkbara medier.

Den aktuella skriften utgör en nyttig påminnelse om ett eftersatt problem.

Leif Svanström

Utomordentlig kriminalpolitisk pocketbok

LENA ROSENDAHL, HÅKAN THORSSON:

... dom andra kallas tjuvar

Tidens förlag 159 s

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) har tagit ett vällovligt initiativ när man inspirerat de båda journalisterna Lena Rosendahl och Håkan Thorsson att skriva en kriminalpolitisk pocketbok. Resultatet har blivit en lättläst och engagerande liten skrift som till både form och innehåll skiljer sig från andra studieböcker i detta ämne.

Det är en i många stycken pro-

vocerande bok. Läsaren tvingas att ta ställning — han bombarderas med ett batteri av frågor som verkligen känns angelägna, men också generande — författarna kan konsten att avväpna och tvinga till självvranskan. Myten om "Ärlig svensk" är sålunda en tankeväckande läsning, särskilt i belysning av den följande levnadsberättelsen av Lasse, 14 år.

Idén att försöka attackera problemen från läsarens horisont och förutsättningar är utmärkt. Så har tex avsnittet om Våldet och rädslan formats till en mycket fin studie över hur många människor fångats i föreställningar som i mångt och mycket är fiktiva. På motsvarande sätt angriper författarna på ett utmärkt sätt fördomarna om frihetsstraffet och de straffades villkor. Här får de god hjälp av kriminologen Ulla Bondeson, vilken är en av många som ställt sig till förfogande för intervjuer.

Debattboken fyller också kravet på enkel och lätthanterlig information för den som vill orientera sig i de kriminalpolitiska reformsträvandena. I den avslutande intervjun ger vår justitieminister sin syn på en rad centrala frågor. Hans progressiva idéer om avfolkning av fängelserna markeras. Han betonar också att kriminalvårdsreformen i hög grad förutsätter samverkan med olika samhällsliga funktioner — socialvård, sjukvård, arbetsmarknads- och utbildningsresurser.

Boken konkretiserar idéerna bakom vår kriminalpolitik och siktar framåt. Den kan väl rekommenderas för såväl studiecirklar som för självstudium och varför inte som läromedel i skolans lag- och rättundervisning och i polisskolan.

Erland Aspelin

Nya böcker i medicinsk genetik

HARRY BOSTRÖM, NILS LJUNGSTEDT, JAN G WALDENSTRÖM (RED):

Ärftliga ämnesomsättningsrubbningsar

Skandia International Symposia

Almqvist & Wiksell 175 s, ca kr 58: —

CARL A LARSON: Vårt biologiska arv

LiberLäromedel 244 s. ca kr 82: — inkl moms

Försäkringsbolaget Skandia samlade 1975 ett flertal av Nordens humangenetiker till ett symposium kring ämnet "Ärftliga ämnesomsättningsrubbningsar". Symposiets anföranden har utgivits i bokform — *Ärftliga ämnesomsättningsrubbningsar*, Skandia Symposium, Almqvist & Wiksell, Stockholm 1975. Sammanställningen innehåller ett flertal föredrag av stort intresse.

Populationsgenetiska problem behandlas i tre olika rapporter, nämligen av H R Nevalinna, T Larsson och N Ryman och J Lindsten. Nevalinna ger en populationsgenetisk analys utifrån finsk horisont, Larsson betraktar sambandet klinisk forskning och populationsgenetik medan Ryman och Lindsten beskriver konsekvenserna för människans genpool med hänsyn till förändringar i humana populationers sammansättning.

R Zetterström behandlar tidig diagnostik och terapi av enzymdefekter med tidig debut. J Waldenström illustrerar farmakogenetiska aspekter utifrån porfyrisjukdomarna, K Berg analyserar sambandet mellan lipoproteiner och arterioscleros medan H Boström redogör för ärftliga bindvävssjukdomar. I ett avslutande

inlägg berör J Mohr värdet och nyttan av ett centralt register över kända ärftliga sjukdomar.

Skandiasymposiet behandlar ett centralt område inom den medicinska genetiken. Till den som vill orientera sig om våra nuvarande genetiska kunskaper rörande ärftliga ämnesomsättningsrubbnings kan boken varmt rekommenderas.

Carl A Larson har på Libers förlag utgivit "*Vårt biologiska arv*". Utgåvan är en elementär lärobok i humangenetik. Larson redogör för de fundamentala mekanismer som styr vår arvs massa. Mendelism, polygeni, kromosomalt arv, genernas fördelning i olika befolkningar är exempel på avsnitt som läroboken behandlar. Boken är mycket medryckande och genom välvalda exempel illustreras skilda genetiska tänkesätt och principer. I ett särskilt kapitel tager Larson oss med ut i rymden och spekulerar i hur människans genmassa kan tänkas påverkas av rymdresor och kolonisation av främmande planeter. Avsnittet, som givetvis är mycket spekulativt, är fantasieggande.

Behovet av kunskaper i human-genetik är stort, förekomsten av svenska informativa böcker på detta område är mycket begränsad. Larsons elementära lärobok känns därför angelägen och den torde fylla ett stort behov.

Hans Olof Åkesson

Missbruk — meddelande om missförhållanden

DAG NOTINI
ANITA SJÖBERG

Flykten till missbruk

Natur och Kultur

Hur ser vi på missbruk och missbrukare? Varför uppträder vi av

avvikande människor? Dessa frågor ingår i ett block av frågeställningar som redovisas i boken *Flykten till missbruk*, förlag *Natur och Kultur*; och författarna *Dag Notini* och *Anita Sjöberg* vill att vi ingående ska diskutera dessa frågor i olika grupper. Författarnas förhoppning är att bokens innehåll överlag ska verka som stimulus för ett öppet utbyte av skilda värderingar och erfarenheter.

Notini/Sjöberg anser att missbruk av berusningsmedel är ett uttryck för den plåga många människor känner inför sin livssituation. Att missbruket helt enkelt är ett meddelande om yttre och inre missförhållanden, som inte får nonchaleras eller bestraffas. Det handlar ju om människor i nödsituation! Och ofta blir spriten och knarket en ersättning för en önskad gemenskap, värme och trygghet.

Författarna har varvat bokens innehåll med skickligt gjorda närintervjuer med skilda kategorier av missbrukare med en mängd basfakta kring de medel och preparat som missbrukarna oftast använder sig av. Det gör att *Flykten till missbruk* är en synnerligen lättläst bok och i hög grad kan fungera som en upplysningskrift för den som känner sig obehövad i dessa frågor. För föräldrar och anhöriga till missbrukare bör den här boken kunna fungera som impuls-givare och stimulator. En optimistisk ton genomsyrar innehållet och författarnas varma och mänskliga känsla för missbrukarnas svåra situation delges läsaren på ett sätt att man är villig att tro på möjliga förändringar i positiv riktning. Notini/Sjöberg förmedlar en nyanserad syn på begreppet missbruk och missbrukare — och förhoppningsvis kanske denna nyanserade bild kan bli en chans ut ur en missbrukssituation får många missbrukare.

Personer i vårdyrken, kontaktmän och övervakare samt en rad utbildningsanstalter bör ta upp denna bok som nödvändighetslitteratur! Men det känns också angeläget att rekommendera även människor utanför den sociala sektorn till denna läsning.

I bokens slut finns en studieplan att följa för grupper som mer ingående vill tränga in i ämnet.

Johnny Samuelsson

Våra recensenter

Claes-Göran Westrin är överläkare och blockchef för den psykiatriska vården i Skaraborgs län. **Lars Lidberg** är docent i rättspsykiatri vid Karolinska institutet. Doktor **Leif Svanström** är knuten till hälsovårdsenheten i Skaraborgs län. **Erland Aspelin** är verksam inom Statsdepartementets utredningsavdelning i Malmö. Professor **Hans Olof Åkesson** är överläkare vid psyk. kliniken, Lillhagens sjukhus. **Johnny Samuelsson** är verksam inom Stockholms socialförvaltnings informationsbyrå.